

**Саха литературатыгар государственнай олимпиада
түмүктүүр түһүмэбин соруудахтарын толорууга ыйыылар
(2022-2023 үө.дь.)**

11 кылаас

Саҕалыах иннинэ үлэ тас (титульнай) лиһин толор. Онуоха улууһун, оскуолан, предметин аатын уонна бэйэн араспаанньабын, ааккын, олимпиадаҕа бэлэмнээбит учууталын аатын толору ый.

2022-2023 үө.дь. саха литературатыгар государственнай олимпиада түмүктүүр түһүмэбэ 6 соруудахтан турар. Соруудахтар саха литературатын историятын, литература теориятын билиини ирдииллэр, саха суруйааччыларын, кинилэр айымньыларын, культура, бэчээт эйгэтигэр билиигин тургуталлар. Ону тэнэ толкуйдуур, ырытар, айар дьөбүргун сыаналыыбыт.

1-4 соруудахтарга 25 баалы ылыахха сөп.

5 соруудах 50 баалынан сыаналанар.

6 соруудах 25 бааллаах.

Барыта 100 баал.

Олимпиада соруудахтарын толорууга уопсайа **3 чаас** бэриллэр.

Ситиһини баҕарабыт!

Саха литературатыгар государственной олимпиада (2022-2023үө.дь.)
Түмүктүүр түһүмэх соруудахтара
11 кылаас

1 соруудах. Уус-уран айымньы тизкиһин, литература историятын билиини тургутар соруудахтар.

1. Өксөкүлээх Өлөксөй 1912 сыллаахха ыам ыйыгар Хачыкаакка олорон ханнык үлэни суруйбутай?

2. Хоһооннору уонна ааптардары тиксиһиннэр.

1. С.С. Васильев-Борогонскай	а) "Саллаат доҕорбор", "Тууйас"
2. Т.Е. Сметанин	б) "Бырастыылаһы", "Андаҕар"
3. Г.И. Макаров-Дьуон Дьаһылы	в) "Хара харах", "Быраһаай, Элиэнэ эбэҕкэм"
4. М.И. Кузьмин-Макар Хара	г) "Саллаат сүрүбэ", "Саллаат"

3. Айымньыттан быһа тардыыны аах. Айымньы аатын, жанрын уонна ааптарын ый. *"- ..., эн киһи сирбэт да дьонун сирэтэлээн эрэбин. Били "сирэн-сирэн сиргидэххэ түбэһиэн" диэн өс хоһооно баарыгар дылы, киһи үөйбэтэх киһитин булан эргэ тахса сылдьаайабыный? Бу кэлэн олорор оҕо - бэрт өйдөөх, үтүө төрүттээх киһи. Баай ыал ыччата. Киниэхэ табыстаргыҥ билиги, оҕобут үчүгэй уйаны булла диэн, үөрүү этибит".*

4. Николай Петров Тыгын туһунан историческай айымньытын ааттаа.

5. 1970 сыллаахха Ленинград куоракка "Мелодия" фирма ханнык артыыс толоруутугар "Дьулуруйар Ньургун Боотур" олонхону 9 пластинкаҕа уһулан таһаарбытай?

6. Биллэр литературовед Варвара Борисовна Окорокова ханнык поэтессаны "Хомоҕой хоһоон хотуна" диэн ааттаабытай?

2 соруудах. Литература теориятын билиини тургутар соруудахтар.

1. Сүрүннээн бэйиэттэр бөлөхтөрүн (биир хайысха, кэрдийс кэм) эбэтэр омуҕ бэйиэттэрин сүүмэрдэммит айымньыларын хомуурунньуга.
2. Сатирическай ис хоһоонноох, күлүүлээх кылгас сыанка.
3. Ханнык эмэ лиичинэни күлүү-оонньуу тэнэ суустуур, электиир сытыы тыллаах дьобуус сатирическай хоһоон.

3 соруудах. Хаартысканы көр, суруйааччылар ааттарын, псевдонимнарын суруй.

1)

2)

3)

4 соруудах. Культура, бэчээт эйгэтигэр сыһыаннаах соруудах.

Олонхо театра хас сыллаахха тэриллибитэй? Бу театры төрүттээбит дьону ааттаа. Театр сыалын-соругун быһаар.

5 соруудах. Кэпсээнинэн эбэтэр хоһоонунан суруллубут тизкистэртэн БИИРИ талан, толору (целостный) ырытыыны онор.

Тыгын Дархан

Ажата Мунньан Дархан өлөрүгэр Иллэ тэрининг диэбитэ. Оттон ол кыаллар үһү дуо? Өбүгэ сажана Үтүгэн үөһүгэр, Эргэнэ хонууга, Баргы өрүскэ бары ажа уустара иллээхтик ололбут эбит буоллахтарына, былдыаһыктаах сыллар мындааларын сахтарыгар Ураанхай Сахалар, аан талжа көтүппүт хаппыт сэбирдэбинии, дойдудойду ахсын буралла ыһыллан хаалбыттар. Ол былдыаһыктаах сыллар мындааларын миинэн кэлбит улуу уустар бу Туймаада хочотун булаат, мэччирэннээх хонууга киирбит, көрүүтэ-харайыыта суох хаалбыт субан сүөһүлүү таржанаан, үрэх-үрэх бастарын, алаас-алаас аайытын үрүө-тараа баран хаалдылар. Кинилэри сылгылаан булан, бииргэ хомуйан мунньар, тэринэр иһин кини ажата дажаны, Тыгын, кини бэйэтэ дажаны, олохторун анаатылар. Ажата Мунньан Дархан олобун түмүгэ – тойон ууһа ханаластары бииргэ түмтэ, Ураанхай Сахалар бары да саллар, саба баттатар улуу ууһун үөскэттэ. Тыгын Намнарга, Боотур Уустарга, Мэнэлэргэ, Борожон Дьуоттуларга, Аммажа, Бөтүннэргэ, Бүлүүгэ, Кэбээйигэ, Байажантайдарга, Баатылыларга түөрт уон түөрт төгүл кыргыһыыга миинэр кыһыл Туражас атын ынгырдаата. Ол да гыннар, кыайан Или тэрийбэтэ. Онуоха атын, күүстээх улуу уустар баһылыктара, ордук Борожон Дьуотту Атыыр Лөкөй курдуктар өһөстөрө, өйдөрө тийбэтэ төрүөт буолла... Сэрии уонна Ил...

Илтэн, эйэлээхтик ололортон ордук дьол бу Орто дойдуга ама туох баар буолуой?! Ол гыннан баран, Или олохтуурга, эйэни тэрийэргэ сэриитэ суох сатаммаккын. Сэриилэспэтэххинэ – эйэлээх олобу туппаккын. Оттон иллээх биир кэргэннэ бары будуну түмтэххэ сэрии суох буолар. Сэрииттэн Ил үөскүүр. Ити – Тыгын Дархан олобун устатыгар өйдөөбүт өйүн-санаатын түмүллэр туймуута. Ол ону сыта байбыт сынажа баайдар – улуу уустар ажа баһылыктара чой оройдоругар түһэрэн биэрбэттэр: кини бэрт былдыаһан, көччүйэ сатаан хаан олбохтонорун, өлүү-сүтүү сөрүөлэнэрин курдук саныллар. Арай, кинини абажата, сир түннүгэ, Одуну ойуун эрэ өйдүүр...

Тыгын Дархан уйаара-кэйээрэ биллибэт уһун-киэн Саха Ураанхайдар олохсуйбут сирдэригэр эйэлээх олох, иллээх быһыы-майгы туругуларын, тэргэн суоллар тэлэллэллэрин, айдам аартыктар арыллалларын бажарар. Ким урут охсубут, ким уоран саба түспүт, ким күүстээх – ол тойон буолар өргөстөөх үнүүнү өрө туппунт, кылааннаах батаһы кыбына сылдыар, кыргыс-илбис кэмнэрэ ааһан, дьон куттаммакка-тардыммакка бэйэ-бэйэлэригэр ыалдыттахар, урууржаһар-аймахтаһар, Баай Хара Тыажа көнүл бултуур, Күөх Далайга көнүл балыктыыр кэмнэрэ кэлиэхтэрэ диэн эрэнэр. Ол иһин үтүө сааһын онно бараата. Ол оннук ырата кырдыар сааһыгар, өлөр үйэтигэр, дьэ түмүктэниэх курдук буолан эрэр.

Наталья Харлампыева

Сахан тылыгар итэбэйээр

Кэпсэт хайа да тылынан:
Улуу Пушкинны нууччалаа,
Шекспир тылыгар сүгүрүйэ
Английскайды да санараар.

Быһаарыс хайа да тылынан -
Дабай сыырдары, хайалары,
Өйүн-санаан чыпчаалынан

Итэбэт хайдах кыайаргынан.

Айар иэйэр буолаар дуу
Төрөөбүт төрүт тылгынан,
Сахам сайдам тылынан!
Кутун-сүрүн кистэлэнин,
Тапталын истин иэйиитин,
Дьолун үрдүк өрөгөйүн,
Мунчаары мункук мунун
Сахалы этээр,
Сахалы иэтээр.

Оччобуна эйигинниин
Айбыт айылбан алгыһа
Аргыстаһыа мэлдьитин,
Ийэ тылын иилии кууһан
Араначчылыа, арчылыа.

Тапталгын, дьолгун, кырдыккын
Сахан тылыгар итэбэйээр,
Төрөөбүт төрүт тылгынан
Олобун суолун солоноор!

6 соруудах. Айар соруудах.

*Бу тыллартан бири талан, кини аатыттан **монологта** айан суруй:*

Сылгы, Хотой, Суор.